

Pregledni rad

Datum prijema rada:
3. maj 2012.

Datum prihvatanja
rada:
4. juni 2012.

Uticaj i doprinos rimskog prava na savremena rešenja¹

**Doc. dr
Vladimir
Vuletić**
*Pravni fakultet
Univerziteta u
Beogradu*

Sažetak: Predmet ovog članka je analiza do- sadašnjih rešenja u domenu odgovornosti pro- izvođača stvari sa nedostatkom u uporednom i srpskom pravu, uz poseban osvrt na rešenje u Zakonu o zaštiti potrošača iz 2010. godine. Istovremeno, autor nastoji da pokaže značajan doprinos rimskog prava razvoju ovog instituta u celini, akcentujući domete klasičnog i Justi- nijanovog prava.

Kritički sagledavajući evropsku Direktivu o odgovornosti proizvođača stvari sa nedos- tatkom 85/374/EEC (1999/34/EC) i naš odgova- rajuci zakon iz 2005. godine, autor se zalaže za pristup opreznog i kritičkog transponovanja evropskih propisa u naš pravni sistem. U tom pogledu, pozdravlja odluku srpskog zakonodavca da u Zakon o zaštiti potrošača uvrsti rešenja iz Zakona o obligacionim odnosima, istovreme- no baštineći i tekovine rimskog prava.

Ključne reči: Proizvod sa nedostatkom. - Zakon o zaštiti potrošača. - Rimsko pravo. - Direktiva 85/374/EEC (1999/34/EC). - Zakon o obligacionim odnosima

¹ Ovaj članak je nastao kao rezultat istraživanja u okviru projekta Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu "Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU (pravni, ekonomski, politički i sociološki aspekti)".

UVOD

Nakon što je Vlada Republike Srbije krajem 2009. godine dala na javnu raspravu nacrt, Narodna skupština Republike Srbije je donela 2010. godine Zakon o zaštiti potrošača.² Time su okončani višegodišnji naponi da se u sferi potrošačkog prava uredi, poput sličnih iskustava u Francuskoj i Italiji, prilično širok krug javnopravnih i privatnopravnih pitanja.³ Pravni osnov za donošenje ovog zakona nađen je u ustavnoj odredbi koja propisuje da Republika Srbija štiti potrošače, posebno zabranjujući radnje usmerene protiv zdravlja, bezbednosti i privatnosti potrošača, kao i sve nečasne radnje na tržištu.⁴

Istovremeno predlagač zakona je stao na stanoviše o neophodnosti usaglašavanja domaćeg zakonodavstva sa regulativama EU, pozivajući se na Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane.⁵

Sledstveno ovome u tekst zakona ugrađeno je 15 najvažnijih direktiva EU posvećenih zaštiti potrošača, među kojima i Direktiva 98/6 EC o isticanju cena, Direktiva 85/577 ECC o prodaji van poslovnih prostorija, Direktiva 97/EC o prodaji na daljinu, Direktiva 93/13 ECC o nepravičnim ugovornim odredbama u potrošačkim ugovorima, Direktiva 99/44 EC o prodaji potrošačke robe i pratećim garancijama.⁶

Zakonom su zaštićena osnovna prava potrošača, u prvom redu, zadovoljavanje osnovnih potreba (dostupnost najnužnijih proizvoda i usluga), bezbednost, oba-

² Zakon o zaštiti potrošača (ZZP) – *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 73/10.

³ Prvi pokušaj da domaći zakonodavac uredi ovo polje neuspešno je okončan 2005. godine, donošenjem Zakona o zaštiti potrošača. Međutim, kako je ovaj zakon doslovno i često bez osećaja za domaće prilike samo transponovao veći broj direktiva Evropske unije iz ove oblasti, gotovo da se ne može ni govoriti o njegovoj praktičnoj primeni. Štaviše, teško je utvrditi sudsku praksu koja se oslanja na tekst Zakona iz 2005. godine.

⁴ Čl. 90. Ustava Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 83/06

⁵ Čl. 78, Zakona o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Republike Srbije, sa druge strane, *Službeni glasnik RS*, 83/08: "Ugovorne strane će sarađivati kako bi usaglasile standarde zaštite potrošača u Srbiji sa standardima u Zajednici. Delotvorna zaštita potrošača je nužna kako bi se obezbedilo valjano funkcionisanje tržišne ekonomije i ta zaštita će zavisiti od razvoja administrativne infrastrukture radi obezbeđenja nadzora nad tržištem i sprovođenja zakona u ovoj oblasti. U tom cilju, a u njihovom zajedničkom interesu, strane će obezbediti: politiku aktivne zaštite potrošača u skladu sa komunitarnim pravom, uključujući veći informisanost i razvoj nezavisnih organizacija; usklađivanje zakonodavstva o zaštiti potrošača u Srbiji sa zaštitom koja je na snazi u zajednici; delotvornu pravnu zaštitu potrošača radi poboljšanja kvaliteta potrošačke robe i održavanje odgovarajućih standarda bezbednosti; nadzor nad sprovođenjem pravila od strane nadležnih organa i omogućavanje pristupa pravdi u slučaju spora; razmena informacija o opasnim stvarima."

⁶ *Directive 98/6 EC on consumer protection in the indication of the prices of products offered to consumers; Directive 85/577/EEC to protect the consumer in respect of contracts negotiated away from business premises; Directive 97/7/EC on the protection of consumers in respect of distance contracts; Directive 93/13/EEC on unfair terms in consumer contracts; Directive 1999/44/EC on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees.*

veštenost, izbor između više roba i usluga, obrazovanje, zdrava i održiva sredina, mehanizmi sudske i vansudske zaštite.⁷ Posebna pažnja posvećena je odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, transponovanjem odgovarajuće direktive Unije, kao i osvrtno na Zakon o obligacionim odnosima.

U osnovi, ovo pitanje pobuđuje našu dodatnu pažnju, imajući u vidu istorijat i razvoj ove vrste odgovornosti u državama Evropske unije i Srbije. Čini se da je domaći zakonodavac dugo lutao u pokušaju da valjano definiše i uredi ovu oblast. Počev od nekritičkog i dogmatskog transponovanja nadležne direktive u jedan loš i neupotrebljiv zakon, do zanemiravanja rešenja u Zakonu o obligacionim odnosima, koji je još 1978. godine zasebno regulisao ovo pitanje. Može se reći da je tek donošenjem Zakona o zaštiti potrošača iz 2010. godine, zakonodavac postupio po idejama Radne grupe predlagача koje su isticale važnost tradicije, srpske pravne zasebnosti i ZOO, kao opšteg zakona za ovu oblast.

Međutim, namera nam je da, ističući doprinos Zakona o obligacionim odnosima, posebnu pažnju posvetimo uticaju i doprinosu rimskog prava, koje temelji i inspiriše i naš ZOO i evropsko privatno pravo. Analizom tog doprinosa modernim rešenjima, težimo da još jednom istaknemo drugu mladost rimskog prava, koja je sve aktuelnija u raspravama o postizanju zajedničkog evropskog privatnopravnog okvira.

ULOGA RIMSKOG PRAVA

Rimsko pravo je sveobuhvatno i precizno definisalo odgovornost prodavca stvari za skrivene faktičke mane. Ulogom kurulskih edila, uvedena su i posebna sredstva zaštite kupca (*actio redhibitoria*, *actio quanti minoris*), koja su u dobroj meri poslužila kao osnov za moderna rešenja sadržana u našem ZOO. Riznica rimskih rešenja su Justinijanova Digesta, u kojima su sadržani petnaest opširnih i preglednih fragmenata pod zajedničkim naslovom "*De aedilicio edicto et redhibitione et quanti minoris*".

Tako su Edili su predvideli da na trgovima i pijacama, na kojima oni imaju nadležnost, prodavci robova ili stoke, moraju u momentu prodaje stipulisati sve posebne fizičke nedostatke stvari, i da stipulacijom izjave da nema drugih nedostataka osim onih prijavljenih. Edili su, želeći da uzmu u zaštitu kupce, koji su najčešće punopravni rimski građani robovlasnici, naredili da prodavac mora obesiti jednu tablu robu o vrat. Na toj tabli treba da budu napisani svi eventualni nedostaci, kao i da rob bude obeležen uobičajenim znacima za pojedine karakteristike robova.⁸ Ova stipulacija nazivana je *stipulatio duplae*, imajući u vidu činjenicu da je često zaključivana istovremeno sa stipulacijom koja ustanovljava i odgovornost za evikciju.⁹

⁷ Čl. 2, ZZP

⁸ D. 21. 1. 1. 1. (*Ulpianus libro primo ad edictum aedilium curulium*)

⁹ Ipak, ona nije omogućavala dvostruku naknadu štete, već samo naknadu za faktički pretrpljenu štetu (*id quod interest*), D. J. Joubert *General principles of the Law at Contract*, Cape Town 1987, 458, M. Horvat *Rimsko pravo II*, Zagreb 1954, 93.

Prodavčeva garancija na osnovu stipulacije omogućava kupcu da podigne *actio ex stipulatu* ukoliko navodi iz stipulacije nisu istiniti. Prodavac, međutim, nije u izričitoj obavezi da postupi po zahtevu kupca i obaveže se stipulacijom. Tada ima osnova za sumnju, ako prodavac odbije da garantuje stipulacijom, da možda sa robom nešto nije u redu. Iz tog razloga, kupcu je dato pravo da u roku od dva meseca podigne *actio redhibitoria* za povraćaj novca uz istovremeno vraćanje kupljenog roba:

“Kada prodavac odbije da da stipulaciju u vezi sa pitanjima pomenutim u edilskom Ediktu, oni omogućavaju podizanje redhibitorne tužbe za povraćaj stvari u roku do dva meseca, ili, u zavisnosti od kupčevog interesa u roku do šest meseci.”¹⁰

Podizanje redhibitorne tužbe za raskid ugovora i povraćaj cene usled stvari sa nedostatkom moguće je kada prodavac namerno ili bez namere ne saopšti javno mane koje je obavezan da naglasi, kada izričito tvrdi (*dictum*),¹¹ ili stipulacijom obeća (*promissum*) da rob nema drugih mana ili ima određene osobine.¹²

I u ovom, kao i u slučaju *actio quanti minoris*, potpuno je nebitno da li je prodavac lažne iskaze davao ili mane prikrivao namerno ili ne.

Njegova je odgovornost objektivna, jer se polazi od neoborive pretpostavke (*praesumptio iuris et de iure*) da svaki prodavac poznaje osobine stvari koju prodaje.¹³

Dejstvo *actio redhibitoria* se u klasičnom pravu, izgleda, približava dejstvu povratka u pređašnje stanje (*restitutio in integrum*), što potvrđuje Julijan:

“Julijan kaže da presuda u slučaju redhibitorne tužbe za povraćaj stvari, vraća obe strane, to jest i prodavaca i kupca u potpunosti u prethodno stanje.”¹⁴

Važnu okolnost predstavlja obaveza prodavca da, prema naredbi edila, stipulacijom dâ garancije kupcu da su svi njegovi navodi o kvalitetima roba istiniti i da rob nema nikakvih drugih nedostataka, osim onih ispisanih na tabli. Na taj način predviđena je subjektivna odgovornost prodavca stvari sa nedostatkom. Za svaku manu, koja bi se pokazala u odgovarajućem roku, a koja nije istaknuta od strane prodavca, on bi odgovarao i kupac bi mogao da podigne tužbu za povraćaj stvari i naknadu eventualne štete.

¹⁰ D. 21. 1. 28. (**Gaius libro primo ad edictum aedilium curulium**) “*Si venditor de his quae edicto aedilium continentur non caveat, pollicentur adversus eum redhibendi iudicium intra duos menses emptoris intersit intra six menses*”.

¹¹ D. 17. 2. 4 (**Modestinus libro tertio regularum**)

¹² M. Kaser, 405, odnosno ako bi se za roba ispostavilo da ima neku od mana pominjanih u ediktu koje prodavac nije pomenuo, ako je kvalitet koji je izrilito garantovan bio odsustan, ili je neka mana čije je odsustvo garantovano ipak prisutna, A. Pernice (1867), 244.

¹³ F. de Zulueta, 50, R. Zimmermann, *Liability for Non – Conformity*, University College, Dublin 2003, 422.

¹⁴ D. 21. 1. 23. 7. (**Ulpianus libro primo ad edictum aedilium curulium**) “*Julianus ait iudicium redhibitoriae actionis utrumque, id est venditorem et emptorem, quadammodo in integrum restituere debere*”.

Do vremena Justinijana, pribeglo se postepenom proširenju ove odgovornosti i korišćenju odgovarajućih tužbi i na prodaju zemlje i sve vrste robe.¹⁵ Ograničen opseg zaštite kupca, utvrđen edilskim ediktom, čak i da je postepeno proširen do vremena Justinijana, ima nesumnjiv značaj, koji se sastoji u sledećem:

Prvo, edikt se na početku primenjivao samo na prodaju na trgovima i pijacama u nadležnosti edila, a kada je njegovo polje primene prošireno, čitav ugovor o prodaji postao je podložan ovim izmenama, dok implicirane garancije nisu bile primenljive na druge ugovore. Komercijalno važne transakcije, koje nisu bile podvedene pod ugovor o prodaji, kao što su prodaja generičke robe iz neodređene mase (uglavnom su to ugovori o prodaji buduće isporuke¹⁶) koje su, izgleda, formirane pomoću stipulacija, podrazumevala su odgovornost prodavca samo i uvek za izričito garantovane uslove isporuke robe i nisu se mogli proširiti u pogledu objektivizirane odgovornosti prodavca.

Drugo, implicirana garancija se primenjivala samo na skrivene nedostatke stvari jer je postojala pretpostavka oličena u načelu *caveat emptor*, da je kupac pri pijačnoj prodaji mogao da se zaštiti od očiglednih nedostataka pažljivo gledajući robu pre kupovine. Viđenje da bi kupac morao biti odgovoran za pažljivo razgledanje stvari koju kupuje, već u klasičnom pravu poprima dugačije obeležje. Latentni nedostaci stvari i obaveza kupca da ih javno istakne, osnov su za stav da je već u ovom periodu uspostavljeno načelo *caveat venditor*.

Treće, redhibitorna tužba usled kršenja impliciranih garancija nametnutih od strane edila, bila je ograničena na gubitak vrednosti robe usled nedostatka. Izgubljena dobit za defektnu robu nije bila obuhvaćena edilskim pravnim sredstvima, mada su očigledno ona bila na raspolaganju za druga kršenja ugovora od strane prodavca (npr. neisporučivanje ili kašnjenje u isporuci robe).

Međutim, slika zaštite prava kupca ni ovim nije upotpunjena. Primetno je da se *actio de modo agri* može podići samo protiv onog prodavca, koji je tvrdio da je površina zemljišta koje prodaje veća od stvarne. Pravna sredstva kurulskih edila *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris aestimatoria*, važila su, bar u kla-

¹⁵ Opšte uzev, u liritaturi postoji oprez u vezi sa mogućnošću proširenja delovanja ovih tužbi pre Justinijana. Tako Culjeta: "proširenje je možda izvršeno pre Justinijanove kodifikacije", F. de Zulueta, *Roman law of Sales*, Oxford Clarendon Press 1945, 49, Nikolas: "potpuno proširenje zaokružio je Justinijan", B. Nicholas, *An Introduction to Roman Law*, Oxford 1962, 182, Baklend: "jedino je jasno da se tekstovi u Digestama odnose na sve vrste prodaje, uključujući i prodaju zemlje", W. Buckland, *A Text – Book of Roman Law from Augustus to Iustinian*, Cambridge 1921, 492-493, Rodžerson: "proširenje u klasičnom rimskom pravu izvan trgova kontrolišu edili, ali verovatno ne šire od prodaje robova i životinja", A. Rogerson, *Implied Warranty Against Latent Defect in Roman and English Law Studies in the Roman Law of Sale dedicated to the Memory of Francis de Zulueta*, Oxford 1959, 117. Međutim, ima i suprotnih stavova, npr. Onorevo, koji tvrdi da je *actio empti* preuzeo edilske pravne lekove u klasičnom periodu, T. Honoré, "The History of the Aedilitian Actions from Roman to Roman-Dutch Law", *Studies in the Roman Law of Sale dedicated to the Memory of Francis de Zulueta*, Oxford 1966, 143-144.

¹⁶ Naravno, ugovor o prodaji je mogao da reguliše i određene situacije prodaje buduće stvari i to treba razlikovati od prodaje buduće isporuke stvari.

sičnom pravu, za prodaju stoke i robova, a i bila su ograničena samo na pijačne poslove.

Sa druge strane, *actio empti* imala je vrlo široko polje delovanja, ali ponovo uz jedno važno ograničenje: uslov je bio dokazati prodavčev *dolus*, što ponekad nije bilo ni malo jednostavno. Da bi kupac zaista mogao biti obezbeđen na širokoj osnovi, jedino je mogao da zahteva od prodavca izričite garancije (*dicta et promissa*) za kvalitet robe koju prodaje.

Premda ima stavova da je ovo krajnji domet klasične rimske jurisprudencije, koju je uspešno dopunilo tek Justinijanovo pravo¹⁷, ove ocene bi možda mogle biti podložne kritici. Deluje da je već u klasičnom pravu učinjen jedan važan, možda i ključni korak koji je upotpunio zaštitu prava kupca do onog nivoa kojem se teško nešto može dodati.

U prilog ovome, može poslužiti jedan Pomponijev tekst iz *Digesta*:

*“Ako mi prodaš plovilo bilo koje vrste i tvrdiš da ima određenu zapreminu ili određenu težinu, a ima nedostatke u bilo kom aspektu, ja mogu da podignem tužbu iz kupovine protiv tebe. Ali, ako mi prodaš vazu i garantuješ da je savršena, a ispostavi se drugačije, moraš mi nadoknaditi gubitak koji sam mogao pretrpeti zbog toga. Ali, ako se ne podrazumeva da garantuješ da je savršena, onda ćeš biti odgovoran samo za prevaru. Labeon ima drugačije mišljenje i veruje da treba smatrati da strana mora da garantuje da je vaza savršena, ako drugačije nije bilo dogovoreno, i ovo mišljenje je ispravno. Minicije kaže da je Sabin naveo kao svoje mišljenje da slična garancija treba da se podrazumeva u slučaju da su burići unajmljeni.”*¹⁸

Labeonov stav u ovom fragmentu o ispravnosti plovila koje se prodaje, ukazuje, čini se, da rimsko tradicionalno shvatanje polazi od toga da je prodavac odgovoran samo ukoliko je kod njega postojala zla namera, odnosno znanje da plovilo nije potpuno i čitavo ispravno. Međutim, iz ovog teksta se, izgleda, vidi da

¹⁷ Tako Beti smatra da je jedino što kupac može učiniti u klasičnom pravu alternacija edilskih tužbi ili insistiranje na *dicta et promissa* u određenim slučajevima, E. Betti, “Gefahrtragung bei zweiseitigen verpflichtenden Verträgen”, *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte* 82 1965, 455. Pernice navodi da su se promene odigrale tek u Justinijanovo vreme, tako da se edilska pravila tada primenjuju na sve slučajeve prodaje i da je prodavac odgovoran i bez zaključivanja stipulacije kojom garantuje kvalitet stvari, a osuda usled *actio redhibitoria* glasi *in duplum*, A. Pernice (1873),

442. Tako i Horvat: “U Justinijanovom pravu protegnuto je edilsko jamstvo za kupnje svih stvari, a ne samo robova i životinja kao u klasičnom pravu.”, M. Horvat (1954), 94. Mekintoš je nešto oprezniji, iako i sam na ovoj liniji, pa navodi postepeno menjanje pravila edikta kurulskog edila, koja svoju potpunu promenu doživljava u Justinijanovom pravu, J. Mackintosh, 389.

¹⁸ *D.19.1.6.4 (Pomponius libro nono ad Sabinum)* “*Si vas aliquod mihi vendideris et dixeris certam mensuram capere vel certum pondus habere, ex empto tecum agam, si minus praestes. sed si vas mihi vendideris ita, ut afirmares integrum, si id integrum non sit, etiam id, quod eo nomine perdiderim, praestalis mihi: si vero non id actum sit, ut integrum praestes, dolum malum dumtaxat praestare te debere Labeo contra putat et illud solum observandum, ut, nisi in contrarium id actum sit, omnimodo integrum praestari debeat: et est verum quod in locates doliis praestandum Sabinum respondisse Minicius refert*”

Labeon ne insistira na izričitoj garanciji *dicta et promissa*. Prodavac, prema njemu, ne mora da dá garanciju da je plovilo podobno za upotrebu; naprotiv, ukoliko želi da ne bude odgovoran za neispravnost plovila, mora posebno isključiti svoju novčanu obavezu koja bi, i prema Julijanu¹⁹, bila uslovljena sa *actio quanti minoris aestimatoria*. Dakle, izgleda kako je prodavac u načelu odgovoran **za sve nedostatke, čak i za one skrivene, za koje nije ni znao da postoje**. Jedini način da ograniči svoju odgovornost je izričit iskaz da ne odgovara za neki potencijalni nedostatak.

Međutim, deluje da se jasno vidi da se umesto ovog edilskog pravnog sredstva koristi *actio empti*. To je potvrđeno i tekstom o prodaji odeće za koju se ispostavi da je obnavljana a ne nova²⁰, pa se i tom slučaju već potpuno otvoreno koristi *actio empti*.

Ovo je jasan pokazatelj u kom pravcu je delovalo klasično rimsko pravo. Tamo gde su ostala procesna sredstva pokazivala nedostatke u primeni ili pri dokazivanju kupčevog prava zaštite, klasična rimska jurisprudencija reagovala je elegantno: iskoristila je klauzulu *ex fide bona* da bi proširila dejstvo *actio empti*. Naime, pozivajući se na ovu klauzulu, kupac nije morao više da dokazuje doložnost prodavca, nego je proces bio potpuno obrnut: prodavac je taj koji je u obavezi da isključi svoju odgovornost, tako što će izričito negirati sve nedostatke stvari, bilo da su vidljivi ili latentni.

To nije sve. Prodavac je sada odgovoran čak i za one nedostatke za koje ni znao, što njegovu odgovornost objektivizira a kupca postavlja u neuporedivo bolji položaj nego ranije. Ovo proširenje zaštite prava kupca bilo je izvodljivo upravo uz pomoć *actio empti* i njenog “motora” – klauzule “*ex fide bona*”.

Ova tužba je sada mogla da konzumira sve ostala pravna sredstva, čak i ona koja su, vremenom zastarela, i da se koristi u najrazličitijim situacijama, uvek uz pozivanje na *bona fides*. Ovakvo proširenje ju je načinilo procesnim sredstvom “širokog spektra.” Sve se ovo dešava u vreme klasičnog rimskog prava.²¹

¹⁹ D.19.1.13 (**lpianus libro 32 ad edictum**): “...aut enim, qui peas morbosum aut tiguum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione praestaturum, quanto minoris essem emptoris, si id ita esse scissem: si vero sciens reticuit et emptorem decepit, omnia detrimenta, quae ex ea emptione emptor traxerit, praestaturum ei: sive igitur aedes vitio tigni corruerunt, aedium aestimationem, sive pecora contagione morborum pectoris perierunt quod interfuit idonea venisse erit praestandum”

²⁰ D.18.1.45 (**Marcianus libro quarto regularum**)

²¹ Kada su se ove promene dogodile, ne može se sa sigurnošću utvrditi. Teško je verovati da klasično pravo tu ništa nije doprinelo i da je stipulacija bila obavezna sve do Justinijana. Zato više privlači mišljenje da je to delo klasičnih pravnika, D. Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd 1975, 263. Kazer, takođe, insistira na tome da već u klasičnom pravu postoji energičan napor da se uspostavi opšta novčana obaveza prodavca za latentne fizičke mane stvari, M. Kaser, *Das Römische Privatrecht, erster abschnitt (das altrömische, das vorklassische und klassische recht, München 1954*, 409. U prilog tome govori i Culjueta, koji navodi da su u trenucima kada su forme drugih tužbi bile zastarele smatrano da su pokrivene sa *actio empti*. Tako on objašnjava da će u Justinijanovom pravu samo da se potvrdi intencija klasične jurisprudencije o *actio empti*. I *actio redhibitoria* koja uključuje i *restitutio in integrum* u roku od šest meseci (*tempus utile*) i *actio quanti minoris* koja se mora

Okolnost, ne malo važna, govori u prilog činjenici da su odredbe edilskog edikta postepeno sve više nalazile mesto u *ius civile*-u. Razvoj privrede, tržišne ekonomije, ukupna rastuća složenost ekonomskog života u Rimu, uticala je tako da sve je manje bilo opravdanja za primenu pravila *caveat emptor*.

Već je postojala standardna praksa dodavanja izričitih garancija za kvalitet robe pri prodaji, što će, veoma brzo, postati opšta praksa, ne samo na pijacama.²² Osim toga, edilska pravila nudila su vrlo razumna rešenja koja su učeni pravni- ci obilatno koristili ne bi li objektivnu potrebu veće zaštite kupca, učinili izražajnijom. Njihov balans je predstavljao značajnu vrlinu: prodavčeva je odgo- vornost, sa jedne strane, bila proširena usled *actio empti*, a, sa druge strane, kupac je mogao da zahteva punu naknadu štete (*quod interest*). Ne manje bitno je i to što je njihovo polje primene bilo vezano za pretežno fizičke nedostatke stvari, čak i one latentne i one za čije postojanje prodavac ne zna. Posebno mesto u ovom sistemu zaštite prava kupca ima proširenje *actio empti* na osnovu klauzule *ex fide bona*, što ga je upotpunilo i učinilo sveobuhvatnim.

Stepenovanje odgovornosti, a samim tim i novčane obaveze prodavca takođe su omogućila ova pravna sredstva, o čemu nam svedoči Julijan.²³ On jasno razlikuje nesavesnog od savesnog prodavca. Prvi je odgovoran za *omnia detrimenta, quae ex ea emptione emptor traxerit*, dok je drugi odgovoran samo za *quanti minoris*.²⁴

Deluje da su garancije za latentne defekte faktički bile implicirane u ugovoru o prodaji, čak i u situacijama u kojima prodavac, videli smo, nije znao za postojanje tih nedostataka, odnosno, ukoliko je postupao dolozno. Ovakvo rešenje, čini se, duguje se proširenoj funkciji *actio empti*.

Justinijanu zaista nije ostalo mnogo šta da učini. Klasično pravo mu je omo- gućilo prokrčen put koji je on samo trebao da sledi. Sve je bilo tu: i *actio redhibitoria*,

podići u roku od *annus utilis*, svoje mesto ustupaju implicitno već u klasičnom pravu, a u Justinija- novom eksplicitno *actio empti*, F. de Zulueta, 48. Isto i H. J. Roby, *Roman Private Law in the Times of Cicero and of the Antonines*, Cambridge 1902, 222-223. Cimerman ovo potvrđuje, citirajući još jedan fragment iz Digesta (D.18.1.45 koji se bavi prodajom odeće za koju se ipostavilo da je obnavljana a ne nova, tako da kupac podizanjem *actio empti* može postići smanjenje kupovne cene), pa iznosi mišljenje da su edilska sredstva funkcionisala "pod maskom" *actio empti*, R. Zimmermann *he Law of Obligations - Roman Foundations on Civilian Traditions*, Oxford University Press 1995, 321. Behman, očigledno suštinski na istoj doktrinarnoj liniji, veruje da su vremenom honorarna pravna sred- stva kurulskih edila prihvaćena kao *ius civile*, jer je bilo sve manje opravdanja za dosledno pridrža- vanje pravila *caveat emptor*, A. Bechman, *Der Kauf nach gemeinem Romische Recht*, Weimar 1876, 266. Culjueta ova pravna sredstva vidi kao dobro izbalansirana uz *actio empti*, jer nameću proširenu odgovornost prodavcu i dobijaju status *naturalia negotii*, F. de Zulueta, 51, dok Cimerman zaključuje da su *actio redhibitoria* i *actio quanti minoris* umešni "oportere ex fide bona" za *actio empti*, zaista, ne samo proširili njeno polje delovanja, već u velikoj meri učinili da zaštita prava kupca usled ove tužbe bude potpuna i izražajna, R. Zimmermann, (1995), 322.

²² Takva praksa će toliko postati standardna da će izgubiti status *accidentalia negotii* i dobiti novi – *naturalia negotii*, R. Zimmermann (1995), 321.

²³ D.19.1.13. (*Ulpianus libro 32 ad edictum*)

²⁴ *Ibid.*

ukoliko je kupčeva namera da raskine ugovor i *actio quanti minoris aestimatoria*, ukoliko želi da ga održi na snazi uz srazmerni povraćaj novca i prošireno dejstvo *actio empti* za sve slučajeve latentnih defekata, pa čak i za određene slučajeve koje su rešavala edilska sredstva. Neko bi, možda, očekivao da Justinijan ukine edilska sredstva jer je *actio empti* "preuzimala" u velikoj meri i njihovu nadležnost, ali to se nije dogodilo. Naprotiv, ona su, ne samo zadržana, nego su njihova nadležnost i obim primene prošireni i izvan prodaje robova i stoke, na sve slučajeve prodaje stvari. Bitna okolnost je postepeno objektiviziranje prodčeve odgovornosti za stvar sa latentnim nedostatkom. Ne samo da kupac više nije morao da se pazi prilikom kupovine, ne samo da nije snosio odgovornost za manljivu stvar, nego je ta odgovornost u potpunosti prešla na prodavca. Međutim, prava uloga rimskog prava je u proširenom dejstvu opšte tužbe iz prodaje. Postići nivo odgovornosti prodavca pri kojem on odgovara čak i za one nedostake stvari za koje nije ni znao (a kamoli stipulisao) korak je vredan svake pažnje. Tim pre što je naš zakonodavac pravio greške ne koristeći ono što mu je već bilo dato – riznicu rimskog prava i Zakon o obligacionim odnosima koji se na njemu temelji.

ZABLUDE DOMAĆEG ZAKONODAVCA

Još krajem prošlog veka evropske zemlje su odlučile da posvete veću pažnju odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom. Budući da je krajnja karika u lancu proizvođač-prodavač-kupac, najslabija strana, često nedovoljno informisana i, po prirodi, podređena drugoj strani ugovornici, valjalo je regulisati sve češće problematične slučajeve slučajevne stavljanja u promet stvari sa nedostatkom, od kojih su neki poznati po svojim katastrofalnim posledicama.²⁵

Savet ministara EU je, nezadovoljan stanjem u sudskoj praksi²⁶, još 1985. godine doneo Direktivu o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, koja je 1999. godine pretrpela amandman.²⁷ Uvedena kao mera internog tržišta Unije prema čl.100.

²⁵ Nadaleko je poznat slučaj trovanja lekom za smirenje u toku trudnoće Talidomidom (*Thalidomid*), kojeg je proizvela jedna farmaceutska kompanija u Nemačkoj. Sporedna neželjena dejstva ovog leka dovela su do rađanja više hiljada dece bez ekstremiteta. Poznati su i slučajevi eksplozija bojlera sa neispravnim sigurnosnim ventilima ili neispravnih vakcina.

²⁶ U Francuskoj, Belgiji i Luksemburgu važio je Napoleonov *Code Civile*, u kojem je usvojen sistem subjektivne odgovornosti za štetu, zasnovan na sistemu dokazane krivice. Međutim, sudska praksa je čl. 1383 *Code Civile* protumačila tako da se njime uvodi sistem pretpostavljene krivice. U Italiji, Grčkoj, Španiji i Portugaliji, odgovornost za štetu od proizvoda pre donošenja Direktive se zanimala isključivo na krivici. U Engleskoj, Irskoj, Nemačkoj, Danskoj i Holandiji sudovi su ustanovili pretpostavku krivice proizvođača stvari sa nedostatkom. Na proizvođaču, dakle, leži teret dokazivanja da nije kriv. Vid. više u M. Karanikić, "Odgovornost za štetu od proizvoda", *Pravni život*, br. 10, tom 2, 2003, 714-717. Nemačko pravo od proizvođača zahteva pojačani stepen pažnje, tzv. pažnju profesionalca. Kupac, sledstveno ovome, treba samo da dokaže da je stvar imala nedostatak u momentu kada ju je proizvođač pustio u promet, i time će stvoriti pretpostavku proizvođačeve krivice. Teret dokazivanja time je na proizvođaču, koji mora dokazati da nije kriv, niti on, niti njegovi zaposleni, K. Zweigert, H. Kötz *Introduction to comparative law*, Oxford Clarendon Press, 1984, A. Jakšić, S. Stojanović, Odgovornost proizvođača za nedostatke proizvoda, *Pravni život*, br.10/2003, 694-696, B. Petrović, Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom, *Pravni život*, br.10/2005, 1019-1028.

²⁷ Council Directive 85/374/EEC of July 1985 on the approximation of the laws, regulations, and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products; amended by Directive

Povelje, nije prevashodno namenjena zaštiti potrošača, međutim još do početka ovog veka ratifikovana je u svim državama članicama Unije.²⁸ U slučaju U slučaju *Germany v. European Parliament and Council*,²⁹ potvrđeno je da se ova Direktiva primenjuje u vezi sa internim tržištem Unije, i može da se aktivira samo tamo gde je to potrebno da bi se eliminisale prepreke u trgovini i sprečavanje narušavanja konkurencije. Pre do- nošenja ove direktive vladala je deliktna odgovornost po osnovu krivice. Direktiva je poslednji stepenik koji uvodi objektivnu odgovornost za štetu.

Odgovornost za štetu od proizvoda ne nameće automatski prepreke trgovini, jer se ne postavljaju specifični zahtevi za proizvode, osim, uopšteno, da nisu neispravni. Stoga se obrazloženje primene Direktiva mora zasnivati na naruša- vanju konkurencije.

Donošenje Direktive o odgovornosti za štetu od proizvoda sa nedostatkom, predvidelo je pravila za štetu koja je prouzrokovana samim proizvodom.³⁰

Pod pojmom proizvoda se ne uključuju one stvari koje proizvođač nije namenio prodaji ili drugom vidu komercijalnog iskorišćavanja, niti ih je proizveo ili distribuirao u okviru svoje redovne profesionalne aktivnosti.

Direktiva uspostavlja objektivnu odgovornost prodavca, pri kojoj kupac treba da dokaže postojanje štete, fizički nedostatak proizvoda i uzročno-posledičnu vezu između nedostatka i štete.

Lice odgovorno za štetu prouzrokovanu manljivim proizvodom je proizvođač. Prema Direktivi³¹ pod pojmom proizvođač smatra se:

- a) Svaki učesnik u procesu proizvodnje (proizvođač finalnog proizvoda, si- rovina, sastavnih delova)
- b) Uvoznik proizvoda sa nedostatkom u Uniju, što ne oslobađa odgovornosti proizvođača
- v) Svako lice koje stavi svoje ime, znak ili drugo distinktivno obeležje na proizvod, što ne oslobađa odgovornosti proizvođača
- g) Svako lice koje snabdeva proizvodom čiji se proizvođač ne može identifi- kovati, izuzev ako u razumnom roku obavesti oštećenog o identitetu proizvođača ili lica od kojeg se i samo snabdelo.

1999/34/EC of the European Parliament and of the Council of 10 May 1999. <http://www.anacom.pt/render.jsp?contentId=380706>

²⁸ Kao nesrećni sporedni efekat ove činjenice, Hovels navodi da odgovornost za štetu od proizvoda nije u okviru onih direktiva za koje je nadležan Opšti direktorat za zaštitu potrošača (DG- SANCO). Ovo je očigledno, ističe on, za žaljenje, jer se jasno preklapa sa drugim direktivama pod nadležnošću DG- SANCO, pre svega, sa Direktivom o opštoj bezbednosti proizvoda (Direktiva 2001-95: OJ 2002 L 11/4), sa kojom čini svojevrstan sistem, jer ova Direktiva ustanovljava opšta pravila o sprečavanju nastanka štete, i Direktivama o prodaji robe (Direktiva 1999/44: OJ 1999 L 171/12) i nefer uslovu (Direktiva 1993/13: OJ 1993 L 95/29), G. Howels, "Product Liability – A History of Harmonization", *Kluwer Law International* 2004, 365.

²⁹ C-376/98 (2000) ECR I-8149 (2000)

³⁰ Čl.2 Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC) definiše proizvod kao industrijski napravljenu pokretnu stvar, koja može biti inkorporisana u drugu, pokretnu ili nepokretnu stvar.

³¹ Čl. 3. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

Da li je neki proizvod manljiv ili ne, Direktiva određuje putem tzv. testa potrošačevog očekivanja.³² Tako se defektnim proizvodom smatra onaj proizvod koji nije bezbedan u onoj meri u kojoj je potrošač ovlašćen da očekuje bezbednost, uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti, koje su ponaosob nabrojane:³³

a) Način na koji je proizvod predstavljen potrošaču, odnosno način na koji je proizvod reklamiran

b) Upotreba proizvoda koja se razumno mogla očekivati v)

Vreme kada je proizvod pušten u promet.

Proizvod se neće smatrati manljivim ukoliko jedini razlog bude što se kvalitetniji proizvod kasnije pojavio na tržištu.³⁴

Postojanje štete je jedan od osnovnih uslova pod kojima potrošač može zaštititi svoja prava. Pod pojmom štete Direktiva podrazumeva:³⁵

a) štetu prouzrokovanu smrću ili telesnim povredama

b) štetu prouzrokovanu oštećenjem ili uništenjem bilo koje stvari, izuzev same stvari sa nedostatkom, a koja iznosi najmanje 500 ECU, pod dva uslova

1. da je uobičajena namena te stvari privatna upotreba ili potrošnja

2. da je oštećeni pretežno koristio tu stvar za svoje privatne potrebe ili potrošnju.

Direktiva nema nikakvog uticaja na unutrašnje propise država-članica o odgovornosti za neimovinsku štetu.³⁶ Prema tome, naknada izgubljene dobiti nije omogućena Direktivom, nego samo naknada stvarne štete, što u određenoj meri korespondira sa rešenjem rimskog klasičnog prava, koje kupcu omogućava nadoknadu isključivo stvarne štete. Ovo nije jedini primer uticaja rimskog prava. Ukoliko kupac (oštećeni) dokaže da određeni proizvod poseduje fizičku manu koja je prouzrokovala pretrpljenje štete, proizvođač je odgovoran bez obzira na svoju krivicu.³⁷ Ovakvo postavljena objektivizirana odgovornost proizvođača takođe, analizirano je, odgovara rimskom rešenju, ulogom kurulskih edila i proširenjem dejstva *actio empti*.

Međutim, Direktiva pruža određene mogućnosti da se proizvođač oslobodi odgovornosti u tačno predviđenim slučajevima:³⁸

a) ukoliko dokaže da nije on pustio proizvod u promet

b) ukoliko dokaže da je nedostatak, kojim je prouzrokovana šteta, nastao nakon što je proizvod pušten u promet, to jest, da proizvod nije posedovao nedostatak u času kada je napustio proizvođača

v) ukoliko dokaže da proizvod nije proizveden za prodaju ili neku drugu vrstu

³² M. Karanikić (2003), 721.

³³ Čl. 6, st.1. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

³⁴ Čl. 6, st.2. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

³⁵ Čl. 9. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

³⁶ *Ibid.*

³⁷ On ne može da se brani ni dokazujući da je treće lice, zajedno sa nedostatkom na proizvodu, doprinelo nastupanju štete.

³⁸ Čl. 7. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

distribucije u komercijalne svrhe, niti je proizveden ili distribuiran u okviru proizvođačevog predmeta poslovanja

g) ukoliko dokaže da je nedostatak u proizvodnju posledica povinovnanja imperativnim pravnim propisima

d) ukoliko dokaže da je stanje naučnog i tehničkog znanja u vreme kada je proizvođač pustio proizvod u promet bilo takvo da se postojanje nedostatka nije moglo otkriti (*development risks defence*).³⁹ Države-članice mogu unutrašnjim propisima onemogućiti ovo dokazivanje proizvođaču.⁴⁰

đ) ukoliko proizvođač komponente dokaže da se njen nedostatak može pripisati dizajnu proizvoda kome je komponenta bila namenjena, ili instrukcijama koje je proizvođaču komponente dao proizvođač proizvoda kome je komponenta bila namenjena.

Dokazivanje prodavca odnosno proizvođača u svrhu oslobađanja od odgovornosti u pogledu stanja naučnog i tehničkog znanja u vreme plasiranja proizvoda na tržište, Evropski sud pravde je dao tumačenje čl. 7 Direktive, odnosno precizirao je sam pojam:⁴¹

a) Član 7(a) Direktive se ne odnosi na stanje nauke i tehnike u određenoj oblasti ili određenom sektoru industrije u kome je proizvođač aktivan, nego na opšte stanje naučnog i tehničkog znanja, uključujući i najviše domete tog znanja, u vreme kada je proizvod pušten u promet.

b) Za dokazivanje predviđeno čl.7(a) nije relevantno znanje koje je proizvođač stvarno imao ili mogao da ima, već ono znanje za koje se pretpostavlja da ga je proizvođač mogao imati.

v) Odredba iz čl.7(a) implicitno predviđa da relevantno naučno i tehničko znanje mora biti dostupno u vreme kada je proizvod pušten u promet.⁴²

Međutim, Direktiva je podložna svestranoj kritici. Prvo, njena primena u Evropskoj uniji nije potpuno bezrezervna. Tumačeći čl. 13 Direktive koji predviđa da ona neće uticati na prava koja oštećena strana može imati u skladu sa pravilima zakona o ugovornoj i vanugovornoj odgovornosti, ili specijalnim sistemom odgovornosti koji postoji u trenutku kada je Direktiva objavljena, Gordli analizira slučaj Evropskog suda pravde *Commission v. France*.⁴³

Prema ovoj analizi Evropski sud pravde ne omogućava državama-članicama da

³⁹ "Development risks defence treba razlikovati od tzv. *state-of-the-art defence* koja nije dozvoljena Direktivom. Rizik razvoja podrazumeva dokazivanje da objektivno stanje naučnog i tehničkog znanja u času puštanja u promet, na svom najrazvijenijem nivou, nije bilo dovoljno da otkrije nedostatka učini mogućim. S druge strane, *state-of-the-art defence* podrazumeva dokazivanje da je proizvod bio proizveden prema tehničkim standardima koji su prevladavali u vreme kada je proizveden, pa se stoga smatra da nema nedostatke.", M. Karanikić (2003), 724-725, fn. 62.

⁴⁰ Kao što je slučaj u Finskoj i Luksemburgu, G. Howels, 368.

⁴¹ *Commission of the European Communities v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, C-300/95, *European Court Reports 1997, I-02649*

⁴² Sud nije definisao značenje i stepen dostupnosti, već je to prepušteno sudovima država-članica, M. Karanikić (2003), 726-727.

⁴³ J. Gordley, "The Foreseeability Limitation on Liability in Contract", *Kluwer Law International* 2004, 588.

održavaju opšti sistem odgovornosti različit od onog koji se nalazi u Direktivi.

Međutim, ugovorna i vanugovorna odgovornost mogu da postoje na osnovu greške ili garancije za skrivene fizičke mane stvari.⁴⁴ Još je teže opravdati ostale navode Suda da čl.13 Direktive na omogućava državama-članicama mogućnost opšteg sistema odgovornosti različitog od Direktive. Budući da je francuski sistem već kršio Direktivu, tako što je ugovorne obaveze razvijao uprkos Direktivi do mere koja prevazilazi granice njome dozvoljene, deluje kako bi Francuska morala da preispita svoje odluke i izmeni odredbe kako bi one bile u skladu sa Direktivom. Za Gordlija je to potpuno neverovatno.⁴⁵ Francuska je do danas ostala pri svojim rešenjima.

Još jedan slučaj postavio je pitanje opravdanosti domašaja Direktive. Reč je o slučaju Sančez (*Sanchez Case*).⁴⁶ Kupac Sančez se žalio da Španija primenjujući Direktivu odbija primenu pravila koja postoje u španskom Zakonu o zaštiti potrošača iz 1984. godine, a koja su, u velikoj meri, povoljnija za kupce. Evropski sud pravde, je, na zahtev španskog Ministarstva trgovine, razmatrao predstavku po kojoj bi Zakon mogao da se primeni nasuprot tekstu Direktive. Tom prilikom stao je na stanovište da Ministarstvo ne može primeniti pravila nasuprot Direktivi, čak i ako bi to želelo.

U presudi je dato obrazloženje da “sistem odgovornosti prodavca nastao na istoj osnovi kao i onaj koji je predviđen Direktivom, i koji nije ograničen na određeni sektor proizvodnje ne podpada ni pod jedan sistem odgovornosti na koji se odnosi čl.13 Direktive. Stoga se ne može tražiti oslonac u toj odredbi u tim slučajevima radi opravdanja održavanja na snazi nacionalnih odredbi koje nude veću zaštitu od onih predviđenih u Direktivi.”⁴⁷

Međutim, i sama Direktiva pretrpela je odgovarajuće izmene. Naime, kao proizvod koji može biti manljiv u osnovnom tekstu Direktive izuziman je primarni poljoprivredni proizvod (iz zemljišta, stočarstva i ribolova). Međutim, nakon velike krize u Evropi izazvane tzv. bolešću ludih krava, ukinuto je ovo izuzimanje, izmenom Direktive.⁴⁸ Političke reakcije koje su uslovile promene Direktive više nego li reakcije oštećenih strana, imale su svoj uticaj u po pitanju krvnih proizvoda, ukoliko su krvna plazma ili neki drugi proizvodi krvi zaraženi virusima hepatitisa c, ili HIV-a.⁴⁹ Ovo je dovelo do određenog proširenja odgo-

⁴⁴ Da je Francuska proširila odgovornost proizvođača i prodavca u aktu koji sprovodi Direktivu, odluka Suda bi bila lako opravdana na osnovu toga da zakon povećava zaštitu preko dozvoljenog minimuma, i to pravilima koja su uspostavljena nakon donošenja Direktive, *ibid*.

⁴⁵ Direktiva ne sme utiče na postojeću sudsku praksu, ističe on, i sve bi to otišlo suviše daleko ako bi se nacionalni sudovi dodatno ograničavali, a zadatak im je da obezbede prava kupca usled neispravnosti proizvoda, *ibid*.

⁴⁶ Detaljnije o ovom slučaju u P. M. Furmston, “Specific Performance or the Remedy of Damages?”, *Ars Aequi* 1998, 269-278.

⁴⁷ *Ibid*.

⁴⁸ Direktiva 99/34 OJ 1999 L 141/20

⁴⁹ Reč je u slučaju iz holandske sudske prakse iz 1996. godine koji govori o operaciji srca jednog pa-

vornosti proizvođača, ali, ima stavova, i dalje nedovoljno, imajući u vidu jak lobi farmaceutskih kompanija.⁵⁰

Konfuzija koja se stvara u vezi sa primenom ove Direktive, odbijanje nekih država-članica da je doslovno u svim slučajevima sprovedu, njene odredbe koje nisu potpuno u korist kupaca, jer omogućavaju proizvođačima razne načine oslobodanja od odgovornosti, čini se, su dovoljni razlozi da se izrazi sumnja u pogledu njene direktne i nekritičke primene.

Za primer takve primene i zablude domaćeg zanodavca se može uzeti naš Za- kon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, donetim 14. novembra 2005. godine.⁵¹ U osnovi ovaj Zakon je u potpunosti implementirao Direktivu o odgovor- nosti za štetu od proizvoda sa nedostatkom, čini se samo je prevevši. Gotovo svi članovi Zakona odgovaraju do detalja odredbama Direktive. Tako je proizvođač de- finisan kao lice koje proizvodi gotove proizvode, sirovine i sastavne delove. Proizvođačem se smatra i lice koje se predstavlja kao proizvođač stavljanjem svog imena, zaštitnog znaka ili drugog obeležavajućeg znaka na proizvod i lice koje uvozi proizvod namenjen prodaji.

Ako proizvod ne sadrži podatke o proizvođaču, prodavac ima položaj proiz- vođača, osim ako u razumnom roku ne obavesti oštećenog o identitetu proizvođača, odnosno lica od koga je nabavilo proizvod. Ako uvozni proizvod ne sadrži podatke o uvozniku, prodavac ima položaj proizvođača, iako proizvod sadrži podatke o proizvođaču.⁵² Ovako definisan pojam proizvođača identičan je u Direktivi o od- govornosti za štetu od proizvoda sa nedostatkom.⁵³

Zakon verno prati Direktivu i u pogledu definisanja proizvoda. Proizvod je, u smislu Zakona, pokretna stvar, odvojena ili ugrađena u drugu pokretnu ili ne-

cijenta kojem je, za potrebe operacije, izvršena transfuzija krvi. Međutim, ispostavilo se da je krv koju je pacijent primio zaražena virusom HIV-a. Na suđenju, holandski sud je stao na stano- više da je krv kontaminirana virusom, proizvod sa nedostatkom. Međutim, isporučilac krvi se pozivao na odredbe Direktive koje su govorile o tome da neće postojati odgovornost proizvođača, ukoliko dokaže da nije mogao otkriti nedostatak primenom metoda koje su poznate stanju naučnog i tehničkog znanja u vreme kada je krv isporučena. Proizvođač je navodio da je krv testirao tada jedino proverenim poznatim testovima HIV-1-2 i HIV p24 antigen. Rezultati u oba testa bili su negativni. Međutim, tek je noviji test HIV-1 RNA pokazao prisustvo virusa u krvi. Taj test je 1996. godine još bio u eksperimentalnoj fazi i nije bio zvanično odobren za upotrebu, što je proizvođač isticao kao okolnost usled koje, primenom tada naučnog i tehničkog znanja, nije mogao otkriti pri- sustvo virusa u krvi. Sud je 1999. godine proizvođača oslobodio odgovornosti, J. Smits, *The Making of European Private Law: Toward a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System*, Antwerp-Oxford

2008, 554-556.

⁵⁰ G. Howels, 373.

⁵¹ Zakon o odgovornosti proizvođača sa nedostatkom, *Službeni glasnik RS*, br. 101/105 od 14. novem- bra 2005. godine

⁵² Čl. 2, st. 1-4. Zakona o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom

⁵³ Čl. 3. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC) Karanikić primećuje da je Zakon izuzeo odgovornost distributera, koja je predviđena Direktivom, i ističe da Vlada RS u svom šturom obrazloženju nije objasnila ovo izuzeće, M. Karanikić, "Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom", *Pravo i privreda*, br.5-8, 2006, 496.

pokretnu stvar. Proizvodom se smatra i svaka proizvedena ili sakupljena energija za davanje svetlosti, toplote ili kretanja, dok Zakon u proizvod ne ubraja osnovne poljoprivredne proizvode (proizvodi iz zemljišta, stočarstva i ribarstva).⁵⁴

Međutim, interesantno je da srpski zakonodavac u ovom Zakonu nije uneo poznate izmene Direktive koje su se dogodile nakon tzv. bolesti ludih krava, kada je predviđeno da se pod proizvodom ubrajaju i primarni poljoprivredni proizvodi i divljač, bez mogućnosti da država članica propiše drugačije.⁵⁵ Da sve bude čudnije, Vlada RS se izričito poziva na ovu izmenu Direktive u svom Predlogu Zakona,⁵⁶ a propušta da njene odredbe inkorporira u tekst Zakona. Ovo ukazuje da naš zakonodavac, u želji da transponuje sve evropske propise, jednostavno nije dovoljno pokazivao pažnje izmenama i dopunama tih propisa, zabludno verujući da je dovoljno samo prevesti i nekritički usvojiti rešenja.

Definicija nedostatka takođe je samo prevedena iz Direktive⁵⁷ pa predviđa da nedostatak postoji ako proizvod ne obezbeđuje sigurnost koja se s pravom očekuje s obzirom na sve okolnosti, uključujući i reklamu,⁵⁸ svrhu kojoj je namenjen i vreme kada je stavljen u promet.

Neće se smatrati da proizvod ima nedostatak samo zato što je kasnije stavljen u promet kvalitetniji proizvod.⁵⁹

U tesnoj vezi sa ovim pitanjem je i mogućnost prodavčevog oslobađanja od odgovornosti za štetu od proizvoda sa nedostatkom. Direktiva i naš Zakon iz 2005. godine imaju identična rešenja povodom ovog pitanja. Tako proizvođač neće biti odgovoran ukoliko dokaže da nije stavio stvar u promet, da nedostatak verovatno nije postojao u vreme kada je stavio proizvod u promet ili se pojavio kasnije, ukoliko on nije proizveo proizvod namenjen za prodaju i da proizvod nije proizveden u okviru njegove redovne delatnosti, ukoliko je nedostatak nastao usled usaglašavanja svojstva proizvoda sa propisanim normama, ako nivo naučnog i tehničkog znanja u vreme kada je proizvod stavljen u promet nije omogućavao otkrivanje nedostatka.⁶⁰

Vidi se da i naš Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom predviđa mogućnost da se proizvođač oslobodi od odgovornosti ukoliko dokaže da nivo naučnog i tehničkog znanja u vreme kada je proizvod stavljen u promet nije omogućavao otkrivanje nedostatka.

⁵⁴ Čl. 3. Zakona o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom

⁵⁵ Direktiva 99/34 OJ 1999 L141/20

⁵⁶ www.parlament.sr.gov.rs

⁵⁷ Čl. 6, st.1-2. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

⁵⁸ Karanikić, čini se, opravdano kritikuje zakonodavca, navodeći da termin *reklama* nije sasvim uspeo prevod termina *the presentation of the product* iz čl. 6 Direktive, jer se pod predstavljanjem ili prezentacijom proizvoda misli ne samo na reklamu, nego i na uputstva za upotrebu, upozorenja u pogledu opasnih svojstava proizvoda i sl, M. Karanikić (2006), 493.

⁵⁹ Čl. 4, st.1-2. Zakona o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom

⁶⁰ Čl. 8. Zakona o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom i čl. 7. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

Ovaj institut, pominjan ranije kao institut razvojnih rizika (*development risks*) uveden je u pravo Evropske unije Direktivom o odgovornosti za štetu od pro- izvoda sa nedostatkom.⁶¹

Ono što se može zaključiti iz ovako postavljene odredbe, je da, ukoliko su proizvođaču omogućeni načini da se odgovornosti oslobodi dokazivanjem da je nedostatak bio nesaznatljiv prema stanju naučnog i tehničkog znanja u vreme plasiranja proizvoda, onda rizik promena u ljudskom saznanju, od momenta plasiranja proizvoda do momenta nastanka štete, snosi oštećeni! Takvo rešenje predviđa i naše pravo, pa je sav razvojni rizik na potrošaču.⁶²

Ranije je navedeno da Direktiva dopušta državama-članicama da isključe ove mogućnosti oslobodanja odgovornosti proizvođača,⁶³ što je i učinjeno u nekim evropskim državama (Finska, Luksemburg, delimično i u Nemačkoj, Francuskoj i Španiji, za određene vrste proizvoda). Srbija nije pošla tim putem. Ona je Direktivu doslovno ugradila u svoj pravni sistem. Jedino u slučaju onih država koje su odstupile od teksta Direktive, potpuno ili delimično, postojao bi izuzetak od ovog pravila. Nije od male važnosti ni okolnost da bi, u tom slučaju, proizvođači iz Srbije bili u većem riziku kada prodaju svoje proizvode u Srbiji, nego kada ih izvoze u zemlje Evropske unije.⁶⁴

Nije u potpunosti jasno šta je nagnalo domaćeg zakonodavca da donese jedan loš zakon u ovoj oblasti, zadovoljavajući se isključivo prevođenjem odgovarajuće direktive Evropske unije, bez bilo kakvih intervencija. Neke uticajne evropske države su iskoristile opciju koju pruža sama Direktiva da očuvaju svoje nacionalne osobenosti. Ne i Srbija. Naš zabludeli zakonodavac, u postrevolucionarnom periodu prve dekade 21. veka, smatrao je, izgleda, da se valja odreći svega što je tradicionalno i vremenom dokazano, da su novi evropski propisi obavezno i bolji, da direktive nemaju alternativu.

ZAKON O ZAŠTITI POTROŠAČA: POVRATAK BLUDNOG SINA

Nakon neuspešnog izleta sa Zakonom o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom i Zakona o zaštiti potrošača iz 2005. godine, domaći zakonodavac je, izgleda, konačno, krajem prošle decenije, shvatio sve svoje zablude. Radna grupa, koju je formiralo Ministarstvo trgovine i usluga, u svom obrazloženju za donošenje novog zakona o zaštiti potrošača, istakla je nove motive: poštovanje tradicije, srpske pravne oso-

⁶¹ "Navedenom odredbom razrešava se sledeća dilema: ko treba da snosi rizik onih šteta do kojih dolazi u periodu od trenutka kada je stvar s nedostatkom puštena u promet, do trenutka kada je otkriveno da proizvod ima neki nedostatak koji stvara povećanu opasnost od štete – i to u onim slučajevima u kojima se, uzевši u obzir stanje naučnog i tehničkog znanja, postojeći nedostatak nije mogao otkriti u času puštanja proizvoda u promet.", M. Karanikić, "Odgovornost za razvojne rizike", *Anali PF*, br. 2, 2005, 169.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Čl. 7. Direktive 85/374/EEC (1999/34/EC)

⁶⁴ *Ibid.*

benosti i posebno Zakona o obligacionim odnosima kao opšteg zakona koji uređuje ovu oblast. Može se slobodno reći da je poštovanje tradicije u ovom slučaju prihvatanje i rešenja rimskog prava, budući da se naš ZOO u velikoj meri oslanja na njih.

Međutim, zašto je naš zakonodavac istakao značajnu ulogu ZOO kao opšteg zakona, donoseći jedan *lex specialis* u regulisanju potrošačkog prava?

Zakon o obligacionim odnosima iz 1978. godine je prvi propis u Evropi koji je uredio objektivnu odgovornost proizvođača za štetu od stvari sa nedostatkom, mnogo pre nego što je ovaj institut ureden odgovarajućom Direktivom Evropske unije.

Pored ove okolnosti, koja ZOO čini jedinstvenim pravnim tekstom, ovaj Zakon uređuje i odgovornost prodavca i prava kupca na osnovu materijalnih nedostatka stvari, kao i odgovornost prodavca i proizvođača po osnovu garancije za ispravno funkcionisanje prodate stvari.

Izgleda da su rešenja rimskog klasičnog prava duboko utemeljena u rešenja Zakona o obligacionim odnosima, posvećenom pitanju odgovornosti za materijalne nedostatke stvari.

Materijalni nedostatak, prema ZOO, postoji u sledećim slučajevima:⁶⁵

- a) ako stvar nema potrebna svojstva za njenu redovnu upotrebu⁶⁶ ili za promet⁶⁷
- b) ako stvar nema potrebna svojstva za naročitu upotrebu za koju je kupac nabavlja, a koja je bila poznata prodavcu, ili mu je morala biti poznata⁶⁸
- v) ako stvar nema svojstva i odlike koje su izričito ili prećutno ugovorene odnosno propisane⁶⁹

⁶⁵ Čl. 179. ZOO

⁶⁶ Nedostatak mora biti takav da smanjuje korisnost, funkciju stvari. Ako umanjuje samo njenu estetsku stranu, onda to nije nedostatak u zakonskom smislu, M. Draškić, "Odgovornost za materijalne nedostatke prodate stvari prema Zakonu o obligacionim odnosima", *Anali Pravnog fakulteta*, 3-5/78 581.

⁶⁷ Ovo izaziva određene dileme. Postavlja se pitanje da li odgovornost za podobnost stvari za promet znači da kupac ima pravo zaštite ukoliko stvar ne uspe da proda jer je ona demodirana? Draškić zaključuje da, s obzirom na to da je u anglosaksonskom pravu podobnost za promet tumačena pretežno kao podobnost za redovnu upotrebu, nema razloga da se podobnost za promet izdvaja kao posebna osobina stvari, *ibid.*

⁶⁸ Kako utvrditi upotrebu na koju kupac računa a prodavac treba da poznaje na osnovu okolnosti pod kojima je ugovor sklopljen ili na osnovu postojećih običaja?, *ibid.*, 582. Iako se načelno može prihvatiti Draškićev stav da treba izbeći da prodavac bude ostavljen na milost kupca a da treba zadovoljiti i opravdana očekivanja kupca, ovde, čini se, treba imati u vidu položaj ugovornih strana. Prodavac je često strana koja je ekonomski jača od kupca, koja uglavnom ima ili može steći sve neophodne informacije o kvalitetu stvari, posebno, imajući u vidu da je to deo njegove profesionalne delatnosti. Kupac, s druge strane, najčešće fizičko lice, ekonomski slabija strana, nije u mogućnosti da se uvek samostalno dobro informiše o svojstvima stvari i eventualnim njenim nedostacima. Odgovornost prodavca, deluje, ovde mora biti pojačana.

⁶⁹ Ovde je reč samo o onim osobinama stvari koje su izričito predviđene ugovorom. Slično kao i u rimskom pravu, benigno hvalisanje prodavca ne može biti osnov zaštite prava kupca. Samo oni nedostaci koji su postojali u okviru svojstava stvari koje su *ugovorom predviđene (dicta et promissa)* mogu biti sankcionisani.

g) kada je prodavac predao stvar koja nije saobrazna uzorku ili modelu, osim ako su uzorak ili model pokazani samo radi obaveštenja.

Kada je reč o trenutku postojanja materijalnog nedostatka stvari, ZOO usvaja rešenje po kojem prodavac odgovara za materijalne nedostatke stvari koje je ona imala u času prelaska rizika na kupca, *bez obzira na to da li mu je to bilo poznato*.⁷⁰ Prodavac je odgovoran i za one materijalne nedostatke koji se pojave posle prelaska rizika na kupca ako su posledica uzroka koji je postojao pre toga.⁷¹

Ovako postavljena odredba u osnovi ne definiše koji je to momenat prodavčeve odgovornosti: momenat zaključenja ugovora ili momenat predaje stvari. Ukoliko prihvatimo činjenicu da je ugovor o prodaji konsensualni kontrakt, koji nastaje samom saglasnošću ugovornih strana, pa time i prava i obaveze nastaju, onog momenta kada su se strane ugovornice sporazumele oko predmeta i cene, deluje da i odgovornost prodavca prema kupcu nastaje momentom zaključenja ugovora.

Ovako postavljena odredba može se, izgleda, tumačiti i u korist trenutka zaključenja ugovora. To bi bilo u skladu i sa rimskim rešenjem ovog pitanja.⁷²

Prodavac je odgovoran za materijalne nedostatke stvari i *bez obzira na to da li mu je to bilo poznato*. Ovo je ključni deo odredbe koji ukazuje da je srpski zakonodavac uveo već 1978. godine objektivnu odgovornost prodavca za skrivene nedostatke stvari.

Štaviše, deluje da je već tada ova materija preciznije i sa stanovišta kupca kvalitetnije uređena nego što je to slučaj sa zakonima koji se detaljno bave samo prodavčevom odgovornošću za proizvod sa nedostatkom ili za zaštitu potrošača.

Na istoj liniji sa ovim čl. 478. ZOO je i čl. 179. ZOO, koji je, vredi podsetiti, prvi u Evropi definisao odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom. Tako ZOO predviđa:⁷³

a) Ko stavi u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nekog nedostatka za koji on nije znao predstavlja opasnost štete za lica ili stvari, *odgovara za štetu* koja bi nastala zbog tog nedostatka.

b) Proizvođač odgovara i za opasna svojstva stvari ako nije preduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvideti, spreči putem upozorenja, bezbedne ambalaže ili drugom odgovarajućom merom.

Iz navedenih članova jasno se vidi da i u slučaju vanugovorne odgovornosti, proizvođač odgovara iako nije znao za nedostatak stvari koju je proizveo i pustio u promet. Naravno, preambiciozno bi bilo isticati da redaktori ZOO nisu imali

⁷⁰ Čl. 478, st. 1, ZOO

⁷¹ Čl. 478, st. 2, ZOO

⁷² Suprotno Draškić: Trenutak prelaska rizika je obično vezan za trenutak predaje, što znači za trenutak kada je stvar izašla iz prodavčevog čuvanja, M. Draškić, 586.

⁷³ Čl. 179, st. 1-2, ZOO

inspiraciju za zaštitu potrošača u ovom Zakonu od strane stranih akata,⁷⁴ kao što ne može stajati ni direktna ocena da je ZOO, opšte uzev, predviđao pravu zaštitu prava potrošača.⁷⁵

Za razliku od Direktive i Zakona iz 2005. godine, ZOO, čini se jednostavnije, odgovorno lice definiše kao svakog ko stavi u promet neku stvar koju je proizveo.⁷⁶

To je, izgleda, u skladu sa kritikom naše sudske prakse Jakova Radišića, koji smatra da odgovoran treba da bude ne samo proizvođač finalnog proizvoda nego i ono lice koje proizvede deo stvari kojim je naneta šteta.⁷⁷

S druge strane, ZOO jasnim i lakim terminima definiše pojam proizvoda ne ostavljajući mesta velikim dilemama, niti ograničavajući šta sve može da se smatra kao proizvod. ZOO jednostavno odgovornim smatra proizvođača koji objektivno odgovara za štetu od proizvoda sa nedostatkom koju je *proizveo* i stavio u promet. Deluje da ovakva odredba ne postavlja ograničenja u pogledu toga šta sve može biti proizvod, uključujući i primarne poljoprivredne proizvode.

Zakon o obligacionim odnosima nije definisao projam nedostatka, nego tak-
sativno nabraja kada postoji materijalni nedostatak.⁷⁸

ZOO je u velikoj prednosti u odnosu na Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom i u domenu oslobađanja proizvođača stvari sa nedostatkom usled tzv. razvojnih rizika. Naime, čl. 179. ZOO izričito navodi:

“Ko stavi u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nekog nedostatka za koji on nije znao predstavlja opasnost štete za lica ili stvari, odgovara za štetu koja bi nastala zbog tog nedostatka.”

Vidi se da ZOO navodi da je proizvođač odgovoran i “zbog nekog nedostatka za koji on nije znao”. Ovo se može tumačiti da je proizvođač odgovoran za nedostatak uprkos tome što za njega nije znao, bez obzira na to da li je za njega znao, to jest odgovara na osnovu potpuno objektivne odgovornosti. Nije teško ustanoviti

⁷⁴ Na ZOO su, navodi Đurđević, uticali neki zakoni o zaštiti prava potrošača u uporednom pravu koji su već bili na snazi. U Francuskoj je, tako, važio zakon koji je štito potrošače u materiji prodaje izvan poslovnih prostorija prodavca, a nepuna dva meseca pre ZOO, 10. januara 1978, done- ta su još dva zakona, o zaštiti i informisanju potrošača o proizvodima i uslugama i o zaštiti potrošača u domenu nekih kreditnih poslova. U Engleskoj je bio donet *Supply of Goods (Implied Terms) Act* iz 1973, kojim je uvedena kontrola nad ugovornim klauzulama o isključenju i ograničenju odgovornosti u ugovorima o prodaji koje prodavci zaključuju i *Unfair Contract Terms Act* iz 1977, kojim su zabranjene ugovorne klauzule na osnovu kojih trgovac isključuje svoju odgovornost za štetu prouzrokovanu telesnom povredom, M. Đurđević, *Zaštita potrošača prema opštim pravilima o zaključenju ugovora, Pravo i privreda*, 1-4/2009, 275.

⁷⁵ *Ibid.*, 276.

⁷⁶ Čl. 179. ZOO

⁷⁷ J. Radišić, *Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom*, u Komentar zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Slobodan Perović, knjiga 1, Beograd 1995, 411.

⁷⁸ Čl. 179. ZOO

da ovo rešenje ZOO u potpunosti korespondira sa rimskim rešenjem o objektivnoj odgovornosti prodavca manljive stvari. Prethodna analiza je pokazala da je proširenje osnovne tužbe iz ugovora o prodaji, delatnošću rimske jurisprudencije, ustanovilo odgovornost prodavca za materijalne nedostatke stvari čak i bez obzira na to da li je za njih znao. Ta implicirana garancija rimskog prava, u dobroj meri je inkorporisana u naš ZOO koji na identičan način posmatra proizvođača. Štaviše, ni rimsko pravo u vreme Justinijana ni ZOO ne omogućavaju prodavcu odnosno proizvođaču da se oslobodi odgovornosti usled tzv. razvojnih rizika.

Sledstveno ovome, nije teško dati odgovor na pitanje da li proizvođač odgovara i za one nedostatke za koje je neizvesno da li je za njih, po objektivnim merilima, uopšte i mogao da zna, odnosno, i to je ključno pitanje sa stanovišta ove analize, da li je odgovoran i za štetu od onih nedostataka koji su subjektivno bili izvan domašaja ljudskog saznanja u trenutku kada je proizvod plasiran na tržište?⁷⁹

Direktiva o odgovornosti za štetu od proizvoda sa nedostatkom i Zakon o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom ovde imaju, čini se, jedinstven odgovor: ne! Nasuprot njima, rimsko pravo i ZOO, čini se, daju suprotan odgovor: da! Proizvođač se, prema ZOO, odgovornosti ne može osloboditi uprkos svom pozivanju na svoja znanja o nedostacima proizvoda, dakle, bez obzira na njegovu objektivnu (ne)mogućnost da sazna za njihovo postojanje.⁸⁰

Ugledanjem na rešenja iz Zakona o obligacionim odnosima, koji baštini ideje rimskog prava, naš je zakonodavac konačno 2010. godine odbacio dotadašnje zablude rešenjima u Zakonu o zaštiti potrošača, u odeljku 7 - Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom.

Prema ovom zakonu, nedostatak postoji ako proizvod ne obezbeđuje sigurnost koja se s pravom očekuje s obzirom na sve okolnosti, uključujući reklamu, upotrebu proizvoda koja se razumno mogla očekivati i vreme kada je proizvod stavljen u promet.⁸¹ Zakonodavac je odlučio da pojam nedostatka definiše tako da obuhvati sve moguće slučajeve, ne ograničavajući se taksativnim nabrojanjem. Time je, čini se, postignuta neophodna fleksibilnost koju život nameće, a koje je već stvarala probleme analiziranoj direktivi Evropske unije. Nedostatkom se, međutim, neće smatrati situacija u kojoj je kasnije stavljeni u promet proizvod bio kvalitetniji.⁸²

Pravo na naknadu štete ima oštećeni koji ispuni tri kumulativna uslova: dokaže da je pretrpeo štetu, da je proizvod imao nedostatak i da je postojala uzročno-posledična veza između tog nedostatka i pretrpljene štete.⁸³

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Tako i J. Radišić, 412, M. Karanikić (2005), 167.

⁸¹ Čl. 59, st. 1. ZZP

⁸² Čl. 59, st. 2. ZZP

⁸³ Čl. 60, st. 1-2. ZZP. Naravno, oštećeni ima pravo na naknadu neimovinske štete prema opštim pravilima o odgovornosti.

Ugledanje na ZOO i raskid sa nekritičkim transponovanjem direktiva Evropske unije najbolje se ogleda u rešenju predviđenom za odgovornost proizvođača. Ona je, prema slovu zakona, definisana jednostavno i precizno, izgleda, baš kao i u ZOO: Proizvođač odgovara za štetu nastalu od proizvoda sa nedostatkom bez obzira na to da li je znao za nedostatak.⁸⁴ Vidi se da se zakonodavac opredelio za objektivno postavljenu odgovornost proizvođača, usvajajući rešenje koje je već postojalo u Zakonu o obligacionim odnosima, a i u rimskom pravu.

Štaviše, taksativno su nabrojane mogućnosti u kojima se proizvođač stvari sa nedostatkom može osloboditi odgovornosti. To će biti moguće ako dokaže da nije proizvod pustio u promet, nedostatak nije postojao u vreme kada je stavio proizvod u promet ili se pojavio kasnije, nije proizveo proizvod namenjen prodaji ili drugoj vrsti stavljanja u promet, da proizvod nije proizveden u okviru njegove redovne delatnosti, da je nedostatak nastao usled usaglašavanja svojstva proizvoda sa obavezujućim propisima donetim od strane nadležnog organa.⁸⁵

Sa druge strane, krivica oštećenog može biti osnov za oslobodjenje od odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, ako on dokaže da je oštećeni ili lice za koje je oštećeni odgovoran, svojom krivicom doprinelo nastanku štete.⁸⁶

U slučaju da je više lica odgovorno za štetu od proizvoda sa nedostatkom, primenjuju se pravila o solidarnoj odgovornosti.⁸⁷

Ugovor kojim bi se predvidelo ograničenje ili isključenje odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom je ništav.⁸⁸

Oštećeni ima pravo na potraživanja naknade štete u subjektivnom roku od tri godine od dana kada je saznao za štetu, nedostatak i identitet proizvođača. Objektivni rok zastarelosti potraživanja postavljen je na deset godina od dana kada je proizvođač stavio u promet proizvod sa nedostatkom.⁸⁹

Ovako predviđenim rešenjima, čini se da je naš zakonodavac konačno udovoljio opravdanim zahtevima struke da se doslovno i dogmatski ne implementiraju evropska rešenja, pre nego što se obrati pažnja na kvalitetne odredbe postojećih zakona, u prvom redu Zakona o obligacionim odnosima. Možda je postupak zakonodavca, iako dockan, dobar pokazatelj kako bi valjalo dalje ići u reformama i usaglašavanju našeg pravnog sistema sa zemljama Evropske unije.

⁸⁴ Čl. 61. ZZP

⁸⁵ Čl. 62, st. 1. ZZP Proizvođač sastavnog dela proizvoda neće biti odgovoran za štetu od proizvoda sa nedostatkom, ako dokaže da se nedostatak može pripisati dizajnu proizvoda ili da je posledica uputstva datog od strane proizvođača, čl. 62, st. 2. ZZP

⁸⁶ Čl. 62, st. 3. ZZP Međutim, ukoliko je nastanku štete od proizvoda sa nedostatkom delimično doprinelo treće lice, isključivo je odgovoran proizvođač, čl. 62, st. 4. ZZP

⁸⁷ Čl. 63. ZZP

⁸⁸ Čl. 65. ZZP

⁸⁹ Čl. 64. ZZP

IZVORI

- Digesta, Corpus Iuris Civilis, Volumen primus, Edit. stereotypa, recognovit Th. Mommsen, Berolini, 1872.
- Zakon o odgovornosti proizvođača sa nedostatkom, Službeni glasnik RS, br. 101/105
- Zakon o obligacionim odnosima, Službeni list SRJ, broj 31, 1993.
- Zakon o zaštiti potrošača, Službeni glasnik RS 73/2010

LITERATURA

- Horvat, M. Rimsko pravo II, Zagreb, 1954.
- Joubert, D. J. General principles of the Law at Contract, Cape Town, 1987.
- Kaser, M. Das Römische Privatrecht, erster abschnitt (das altrömische, das vorklassische und klassische recht), München, 1954.
- Pernice, A. Zur Lehre von den Sachbeschädigungen nach römischem Rechte, Weimar, 1867.
- De Zulueta, F. The Roman Law of Sale, Oxford Clarendon Press, 1945.
- Zimmermann, R. The Law of Obligations – character and influence of the civilian tradition, Stellenbosch, 1992.
- Zimmermann, R. The Law of Obligations - Roman Foundations on Civilian Traditions, Oxford University Press, 1995.
- Zimmermann, R. Liability for Non – Conformity, University College, Dublin, 2003.
- Nicholas, B. An Introduction to Roman Law, Oxford, 1962.
- Buckland, W. A Text – Book of Roman Law from Augustus to Justinian, Cambridge, 1921.
- Honore, A. M. “The History of the Aedilitian Actions from Roman to Roman- Dutch Law”, Studies in the Roman Law of Sale dedicated to the Memory of Francis de Zulueta, Oxford, 1966.
- Rogerson, A. “Implied Warranty Against Latent Defect in Roman and English Law”, Studies in the Roman Law of Sale dedicated to the Memory of Francis de Zulueta, Oxford, 1959.
- Mackintosh, J. The Roman Law of Sale, Edinburg, 1907.
- Betti, E. “Gefahrtragung bei zweiseitig verpflichtenden Verträgen”, Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte 82, 1965.
- Roby, H. J. Roman Private Law in the Times of Cicero and of the Antonines, Cambridge, 1902.
- Stojčević, D. Rimsko privatno pravo, Beograd, 1975.
- Bechman, A. Der Kauf nach gemeinem Romische Recht, Weimar, 1876.
- Karanikić, M, “Odgovornost za štetu od proizvoda”, Pravni život, br. 10, tom 2, 2003.
- Karanikić, M, “Osvrt na novi Zakon o odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom”, Pravo i privreda, br.5-8, 2006.
- Karanikić, M, “Odgovornost za razvojne rizike”, Anali PF, br. 2, 2005.
- Karanikić-Mirić, M, “Principi evropskog odštetnog prava”, Pravni kapacitet Srbije za evropske integracije, tom 1, 2006.
- Zweigert, K, Kötz, H. Introduction to comparative law, Oxford Clarendon Press, 1984.
- Jakšić, A, Stojanović, S, „Odgovornost proizvođača za nedostatke proizvoda“, Pravni život, br.10/2003
- Petrović, B, „Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom“, Pravni život, br.10/2005
- Howels, G, “Product Liability – A History of Harmonization”, Kluwer Law International 2004
- Gordley, J, “The Foreseeability Limitation on Liability in Contract”, Kluwer Law International 2004

- Furmston, P. M, "Specific Performance or the Remedy of Damages?", *Ars Aequi* 1998
- Smits, J, *The Making of European Private Law: Toward a Ius Commune Europaeum as a Mixed Legal System*, Antwerp-Oxford 2008
- Draškić, M, "Odgovornost za materijalne nedostatke prodane stvari prema Zakonu o obligacionim odnosima", *Anali Pravnog fakulteta*, 3-5/78
- Đurđević, M, "Zaštita potrošača prema opštim pravilima o zaključenju ugovora", *Pravo i privreda*, 1-4/2009
- Radišić, J, *Odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom*, Komentar zakona o obligacionim odnosima, glavni redaktor Slobodan Perović, knjiga 1, Beograd 1995

Vladimir Vuketić

Faculty of Law, Belgrade

Influence and Contribution of Roman Law to Modern Solutions

Abstract: The subject of this article is to analyze the existing solutions in the field of manufacturer liability for defective products in comparative and Serbian law, with particular review of the solution offered by the Consumer Protection Act of 2010.

At the same time, the author aims to demonstrate the importance of the contribution of Roman law to the development of this institution, highlighting the scopes of classical and Justinianic laws.

By examining the European Directive of manufacturer liability for defective products 85/374/EEC (1999/34/EC) and the corresponding Serbian act of 2005, the author advocates an approach that would allow for a careful and meticulous transposition of European regulations into the Serbian legal system. In that context, he welcomes the decision of Serbian legislators to incorporate the solutions from the Obligations Act into the Consumer Protection Act, thus preserving the heritage of Roman law.

Key words: defective product – Consumer Protection Act – Roman law – Directive 85/374/EEC (1999/34/EC) – Obligations Act.